

Autor: Jolanta Wróblewska

Temat lekcji: **Ku pamięci - Zuzanna Ginczanka, Roman Kramsztyk...**

1. INFORMACJE WSTĘPNE:

Przedstawiony scenariusz zajęć edukacyjnych to propozycja realizacji zagadnień związanych z horacjańskim toposem non omnis moriar (nie wszystek umrę). Twórczość literacka Zuzanny Ginczanki oraz obrazy Romana Kramsztyka, to przykłady realizacji tego toposu, które odnoszą się do kultury żydowskiej i są wpisane w kontekst Zagłady, jednocześnie nadając jeszcze innego znaczenia nieśmiertelności człowieka, o którym pamięć miała zginąć na zawsze, a przecież tak się nie stało. Stąd scenariusz, który można wykorzystać zarówno na lekcji w klasie pierwszej, jako kontekst przy poezji Horacego, jak również w klasie trzeciej, realizując tematy z literatury, sztuki wojny i okupacji. Scenariusz lekcji można również wykorzystać na lekcji wychowawczej, rozmawiając o pamięci, rodzajach pamięci, np. w okolicach Święta Zmarłych.

2. POZIOM EDUKACYJNY/KLASA:

klasa 7-8, szkoła podstawowa, lekcja języka polskiego;
klasa 1 lub 3, szkoła ponadpodstawowa, lekcja języka polskiego;
lekcja wychowawcza w szkole podstawowej lub ponadpodstawowej;
zajęcia ze studentami Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

3. CZAS TRWANIA LEKCJI: 45 minut

4. ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ Z JĘZYKA POLSKIEGO:

Etap kształcenia: II; szkoła podstawowa, klasa 7-8:

Cele kształcenia: I.1.1, I.1.2., I.1.3, I.1.4, I.1.5, II1, II2, III2, III4, IV1, IV2, IV3.

Treści nauczania: I.1.1., I.1.5, I.1.7, I.1.9, I.1.12, I.1.18, I.1.19, II.2.2, II.2.5., II.2.11, II2, II3, III.1.1, III.2.4, III.2.5, IV.3, IV.7.

Etap kształcenia: III; szkoła ponadpodstawowa, klasa 1 lub 3:

Cele kształcenia: I.1, I.3, I.7, I.8, I.10, I.11, II.2, II.3, III.1, III.2, III.3, IV.1, IV.2

Treści nauczania: I.1.5, I.16, I.1.9, I.1.11, I.1.15, I.1.16, II.3.7, III.1.1., III.2.1., III.2.10, IV.1

5. CELE OPERACYJNE LEKCJI:

Uczeń:

- potrafi zdefiniować topos non omnis moriar;
- przedstawia literacką lub plastyczną realizację tego toposu;
- charakteryzuje podmiot liryczny wiersza Ginczanki oraz bohaterów obrazów Kramsztyka;
- ocenia postawę Chominowej;
- wyszukuje informacji w internecie, podając źródło informacji;
- wykorzystuje kontekst historyczny i biograficzny w interpretacji tekstów kultury.

6. FORMY I METODY PRACY:

- element wykładu;
- dyskusja;

- praca w grupach,
- praca z tekstem.

7. STRUKTURA LEKCJI:

Wstęp (ok. 5-8 minut)

Prosimy uczniów o odnalezienie na wystawie i przeczytanie wiersza Czesława Miłosza pt. „Campo di Fiori”. Jeśli lekcję robimy poza wystawą, to możemy odtworzyć uczniom muzyczną interpretację tego utworu w wykonaniu Romana Kołakowskiego:

https://www.youtube.com/watch?v=epqdFhgr7_4

Następnie uczniowie wyszukują w Internecie informacje na temat okoliczności powstania wiersza Miłosza.

Przykładowe odpowiedzi:

Czesław Miłosz: *„Ten wiersz, jak i niektóre inne wiersze pochodzące z moralnego oburzenia, gniewu, został wydarty ze mnie przez zbieg okoliczności. Jechałem do Jerzego Andrzejewskiego, który mieszkał na Bielanach. Linia tramwajowa przechodziła właśnie tam, gdzie stała karuzela i gdzie słychać było strzały broniących się powstańców. Był zator tramwajowy i przez dłuższy czas patrzyłem na to, co się tam działo. Pod naciskiem emocji zaraz napisałem ten wiersz. Andrzejewski napisał opowiadanie "Wielki tydzień". W domu Andrzejewskiego były osoby pochodzenia żydowskiego, które przeżywały dramat z powodu tego, że nie są w getcie. Andrzejewski pokazał tę sytuację w swoim opowiadaniu. Mój wiersz został wydrukowany w takiej małej antologii "Z otchłani", która się ukazała w rok po Powstaniu w getcie, w kwietniu 1944 roku, po czym został przedrukowany zaraz w Nowym Jorku”¹.*

Nauczyciel informuje, że poeta był jednym z pierwszych naocznych świadków, którzy zareagowali na Holocaust. Bardzo trafnie wyraził to Henryk Grynberg, który stwierdził:

„Wielu widziało męczeństwo, lecz Miłosz widział samotność męczenników. Wielu widziało zagładę Żydów, lecz Miłosz widział zagładę cywilizacji. Wielu widziało winę zbrodniarzy, lecz Miłosz [...] przewidział winę świadków zbrodni [...] Jest to chyba najwcześniejsza w literaturze antycypacja zapomnienia groźącego Holocaustowi”².

Przebieg zajęć

1. Praca na wystawie w grupach (10 minut)

Prosimy uczniów o znalezienie na wystawie informacji o Romanie Kramsztyku i Zuzannie Ginczance.

Dzielimy klasę na 5 grup i rozdajemy pytania.

Grupa 1

1. Kiedy i gdzie powstał rysunek Romana Kramsztyka „Stary Żyd z dziećmi”?
2. Proszę w kilku zdaniach opisać postacie przedstawione na tym rysunku.
3. Nadaj inny tytuł tej pracy.
4. Co dla Kramsztyka było ważne w ukazaniu tych postaci?

¹ *Ludzkość, która zostaje*, „Tygodnik Powszechny” 1.05.2005 r.

Zob. http://www.dialog.org/dialog_pl/campo-di-fiori.html dostęp: 7.10.2019

² H. Grynberg, *Prawda nieartystyczna*, Warszawa 1994, s. 95.

Grupa 2

1. Kiedy i gdzie powstał „**Portret Hanny Hirszfeldowej**”?
2. Kim była sportretowana osoba?
3. Proszę w kilku zdaniach opisać kobietę z portretu.
4. Wyjaśnij, co zostało wyeksponowane w twarzy kobiety i dlaczego?

Grupa 3

1. Proszę przeczytać wiersz Zuzanny Ginczanki „**Non omnis moriar**”
2. Wyszukajcie informacje na temat Chominowej, kim była dla poetki?
3. Do kogo skierowane są słowa i co znaczą:
„Niech przyjaciele moi siądą przy pucharze i zapiją mój pogrzeb i własne bogactwo”?
4. Co oznacza tytuł tego wiersza?
5. Do jakiego motywu (znanego już u Horacego) nawiązuje ten tytuł? Wyjaśnij, co zostanie po Ginczance?

Grupa 4

1. Przedstaw w kilku zdaniach **historię Romana Kramsztyka**.
2. Co to znaczy, że Kramsztyk urodził się w zasymilowanej rodzinie żydowskiej?
3. „Mimo, że judaizm był mu obcy, pozostał w nim do końca” – wyjaśnij te słowa.
4. Co rysował, będąc już w getcie, Roman Kramsztyk?

Grupa 5

1. Przedstaw w kilku zdaniach **historię Zuzanny Ginczanki**.
2. Przedstaw literackie fascynacje poetki.
3. Z jaką warszawską grupą poetycką była związana?
4. Wyjaśnij, dlaczego Ginczanka podczas wojny musi się ukrywać?

2. **Non omnis moriar** (10 minut)

Prosimy grupę piątą, a później trzecią o zaprezentowanie wyników pracy.

Nauczyciel może zwrócić uwagę na to, że Ginczanka w swoim utworze nawiązuje do wiersza Horacego „Wybudowałem pomnik” oraz do wiersza Juliusza Słowackiego „Testament mój”. Wiersz stał się poetyckim testamentem. Napisany na pomiętej kartce, ocalał z wojny dzięki Ludwice Stauber, przyjaciółce poetki, która przekazała go Julianowi Przybosiowi: „Chominowa, której nazwisko przejdzie dzięki Ginczance do dziejów niktzemności, lecz również - wskutek czasem niesprawiedliwie zbawczego działania poezji - do dziejów literatury. Bo Ginczanka uwieczniła ją w arcydziele, wierszu wiele razy czytany i omawiany, m.in. przez Kamińską i Przybosią”³. To chyba jedyny taki przypadek, bo zaraz po wojnie wiersz stał się dowodem w sprawie sądowej, która toczyła się przeciwko donosicielce.

3. **Kredki Kramsztyka** (10 minut)

Swoją pracę prezentuje grupa pierwsza, druga i czwarta.

Możemy przeczytać uczniom wspomnienie o artyście, który mimo trudnych warunków nadal rysował i malował: „Bywał częstym gościem kawiarni „Cafe-bar Capri” przy ulicy Siennej

³ J. Mikołajewski, *Listy do przyjaciela o Zuzannie Ginczance*, „Wysokie Obcasy” 30.10.2004, <https://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,96856,2359047.html?disableRedirects=true> dostęp: 10.10.2019 r.

59. To tu obserwował i szkicował rzeczywistość getta. Joanna Simon oraz jej siostrzenica Halina Rothaub pisały o jego przyzwyczajeniu w ten sposób: „Roman zawsze lubił przesiadywać w kawiarniach i ten zwyczaj kontynuował również w getcie. Siadywał on wówczas przy oknie kawiarni przy ul. Rymarskiej lub Elektorальной tuż obok muru granicznego. Okiem artysty obserwował gromadzących się tam przemytników i owocem tych obserwacji była seria rysunków przedstawiających przemytników [...]. Również interesowały go typy nędzarzy żydowskich. Rysował całe grupy nędzarzy tulących się do siebie dla rozgrzewki, także trupy, które tak często widziało się na ulicy. Uważał, że utrwalanie tego jest jego posłannictwem. [...] Rysował bardzo dużo i bardzo szybko, starając się jak najbardziej utrwalic to, co widział. Rysunki przechowywał w tekturowych teczkach zawiązywanych na wstążeczki. Teczki były pękate [...] i w miarę tego, jak tych rysunków przybywało, starał się jak najczęściej przesyłać je na aryjską stronę”⁴.

4. Podsumowanie - pisanie, rysowanie, pamiętanie... (5 minut)

Podsumowanie lekcji to refleksja o tym, że poeta i malarz byli, podobnie jak Miłosz, artystami, którzy nie byli bierni, tak jak umieli pisać, rysowali Zagładę. Ważne dla nich było to, żeby następne pokolenia pamiętały o tych tragicznych czasach.

PROPONOWANE ZADANIE DOMOWE

Do wyboru:

1. „*Campo di Fiori* był takim samym sztandarem, jakim był *Alarm* Słonimskiego w 1939 roku. Dostałem wiersz Miłosza przypadkowo od Mitznera, który się zajmował sprawami przedruków. Mimo dużych trudności posłał mi odpis wiersza do lasu. I co ci chłopcy - którzy ginęli z rąk takich, innych, nie będziemy mówić o tym w szczegółach - powiedzieli? „Nareszcie ktoś nas zauważył”. To było najważniejsze [...] Szukało się ludzi, którzy nie mają nas w pogardzie. Byliśmy brudni, zawszeni, a jednak każdy mówił i myślał jak człowiek”.

Źródło: *Ludzkość, która zostaje*, „Tygodnik Powszechny” 1.05.2005 r. [online:]

http://www.dialog.org/dialog_pl/campo-di-fiori.html [dostęp: 7.10.2019]

Odwołując się do słów Marka Edelmana, wyjaśnij jakie znaczenie dla współczesnego człowieka, dla Ciebie, mają wiersze Ginczanki i obrazy Kramsztyka. Jak należy je dziś odczytywać?

2. Przeczytaj wiersz J. Kaczmarek „Kredka Kramsztyka”, który został napisany 17.09. 1993 roku lub wysłuchaj tego utworu, śpiewanego przez Przemysława Gintrowskiego (<https://www.youtube.com/watch?v=KFTWfj1m9jU>)
Znajdź i zinterpretuj te fragmenty wiersza Kaczmarek, które odnoszą się do biografii Romana Kramsztyka. Wyjaśnij, kim dla podmiotu lirycznego jest artysta?

⁴ Piątkowska R., „*Intra muros*” – Roman Kramsztyk w getcie warszawskim, „Kwartalnik Historii Żydów” 2002, nr 2, s. 200.

BIBLIOGRAFIA

Araszkiewicz A., *Wypowiadam wam moje życie. Melancholia Zuzanny Ginczanki*, Warszawa 2001.

Gliński M., *Sana, Saneczka, Gina – piękno i piętno Zuzanny Ginczanki*, [w:] Culture.pl [online] <https://culture.pl/pl/artykul/sana-saneczka-gina-piekno-i-pietno-zuzanny-ginczanki> [dostęp: 10.10.2019].

Kielc I., *Zuzanna Ginczanka: życie i twórczość*, Poznań 1994.

Zuzanna Ginczanka, [w:] Culture.pl [online] <https://culture.pl/pl/tworca/zuzanna-ginczanka> [dostęp: 10.10.2019].

Mikołajewski J., *Listy do przyjaciela o Zuzannie Ginczance*, „Wysokie Obcasy” 30.10.2004, <https://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,96856,2359047.html?disableRedirects=true> [dostęp: 10.10.2019].

Kossowska I., *Roman Kramsztyk*, [w:] Culture.pl [online] <http://culture.pl/pl/tworca/roman-kramsztyk> [dostęp: 25.10.2019].

Piątkowska R., „*Intra muros*” – *Roman Kramsztyk w getcie warszawskim*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2002, nr 2, ss. 195-205.